

Liverpool Street

fine
selection

ANNE D. VOORHOEVE

ANNE C. VOORHOEVE

Liverpool Street

Első kiadás

Könyvmolyképző Kiadó, Szeged, 2015

Anyámnak

Első könyv

Survival Plan
(1938-1939)

1

OLYAN BARÁTNŐM, MINT REBEKKA LIEBICH, soha többé nem lesz. A keskeny ablakpárkányon guggolt, egyik kezével az ablakkeretet markolta, a másikat pedig kinyújtotta maga elé, mintha ezzel a mozdulattal lecsökkenthetné a közte és a nyírfa törzse között lévő mintegy másfél méternyi távolságot. Arcáról le tudtam olvasni, milyen erősen koncentrált.

Jómagam gyáván álldogáltam odalent az udvaron, három emelettel lejjebb, és szívesen behunytam volna a szemem, de még ehhez sem volt elég bátorságom. Megbabonázva meredtem felfelé, mint nyúl a macskára. Ezúttal túl messzire mentünk! Néhány másodpercen belül tanúja leszek a legjobb barátnőm halálugrásának. Már el is képzeltem, mit fog mondani az anyukám. A verés, amivel Richard klikkja megfenyegette Bekkát és engem, ha még egyszer a kezük közé kerülünk, most végtelenül ártalmatlan dolognak tűnt ahhoz viszonyítva, ami rám vár, ha Mamu nyakon csíp.

Aggodalmam csak tovább fokozódott, amikor megláttam, hogy Bekka áthelyezi a súlypontját a jobb lábáról a balra. A jobb volt az ugrólába, ezt előzőleg még külön ellenőriztük is!

Bekka nem tartozott azok közé az emberek közé, akik bármit a véletlenre bíznanak, főleg nem a saját túlélésüket. Addig nem mászott

fel az ablakpárkányra, amíg bizonyíthatóan nem volt képes egy méter hetven centit ugrani guggoló helyzetből.

Nekem még kicsit messzebbre is sikerült – legalábbis a homokozóban. Az ablakpárkányon viszont úgy guggoltam volna, mint akit odaragasztottak. Nem volt az a hatalom, amiért én hajlandó lettem volna átugrani a nyírfára! Ezt tudtam, és Bekka is tudta. Önként ajánlotta fel, hogy ő próbálja ki először.

Ha ő leesik, nekem nem kell ugranom! – futott át az agyamon. Szégyenkezve emeltem egy pillanatra egyik kezem a szemem elé, mintha a napfénytől óvnám, pedig az 1938-as évnek e szürke, szeptemberi délutánján a nap még csak nem is mutatkozott.

Most! Bekka, miután lazán rugózni kezdett a térdével, bal kezével elengedte az ablakkeretet. A szívem időközben olyan hangosan kezdett kalapálni, hogy már a fülem is zúgott, és másodpercekig azt gondoltam az egyre közeledő, velőtrázó dübörgésről körülöttünk, hogy a saját, félelemmel teli koponyám készül szétrobbanni. Jóllehet egész addigi életemet végigkísérte a Tempelhof repülőtérrel felszálló, közvetlenül a fejünk felett elzúgó repülőgépek zaja. Bekka ismét megkapaszkodott, és türelmetlenül várt.

A gép gyorsan távolodott. Még láttam a kis fekete horogkeresztet, mintha egy pók tapadt volna kétségbeesetten a szárny felületéhez. *Németország felemelkedik!* Ezt abból is tudtuk, hogy egyre több gép repült el a háztetőink fölött.

Az én fejem fölött azonban most valami más is elrepült: apró alak, hosszú, szőke copfokkal, és olyan gyorsan, hogy csupán egyetlen szempillantásba tellett.

Egy reccsenés, egy roppanás, ágak és száraz, megsárgult levelek záporoztak le rám, és Bekka máris ott kapaszkodott diadalmasan a nyírfa ágai között. Tökéletes!

Ó, istenem! – gondoltam. Most én következem!

Az első emeleten kivágódott egy ablak.

– Hát nektek teljesen elment az eszetek? – kiáltott ki valaki. Még soha nem örültem ennyire annak, hogy az öreg, zsémbes Bergmanné kidugta a fejét a konyhájából. – Franziska Mangold meg a haszontalan barátnője! Fölösleges elfutnotok, láttalak benneteket!

Bekka egy mókus fürgeségével mászott le a fáról. Ezt is előre begyakoroltuk. Ismertünk minden egyes ágat ezen a fán, amely néhány héttel később az életemet mentette meg. Vagy legalábbis majdnem. Annyi azonban biztos, hogy minden másképp alakult volna, ha Bekka ezen a napon nem ugrik át a fára.

– Átkozott zsidó fattyak! – Bergmanné fülsiketítő orgánuma egyszerre verődött vissza a belső udvart határoló négy falról. – Betelt a pohár! Hívom a rendőrséget! Tönkreteszik a gyönyörű fánkat!

Ekkor több ablak is kitarult. A „zsidó” szó – különösen, ha valaki ordítva mondta ki – ez idő tájt még alkalmas volt arra, hogy felkeltse a kíváncsiskodók figyelmét. Az az időszak, amikor az emberek félrenéztek, továbbsiettek és nem akartak tudomást venni semmiről, csak később következett.

Bekka kifulladásra ért földet, közvetlenül előttem. Kereket oldotunk. Bár Bergmannénak egészen biztosan nem ez volt a szándéka, végül mégis az ő hibájából maradhattam még egy jó ideig életben.

– Ziska, várj! – zihálta Bekka mögöttem. De én addig meg nem álltam, amíg a temetőfal fedezékébe nem értünk. Futásban verhetetlen voltam, így volt ez már elsős köromban is a régi iskolámban, amely nyár óta „zsidóktól megtisztított” volt. Ott Monika Bär került a helyemre. Monika, aki a versenyen megkapta az aranyérmet, pedig én értem be elsőként a célba. Az végső soron megengedhetetlen volt, hogy egy zsidó nyerjen. Ezt én is beláttam.

A „zsidóktól megtisztított” kifejezést viszont első hallásra tökéletesen félreértettem. Azt hittem, hogy kedves zsidó emberek végre nagytakarítást fognak végezni a mi meglehetősen megviselt állapotban lévő iskolánkban. Mekkora tévedés! A „zsidóktól megtisztított” kifejezés valójában nem jelentett mást, mint hogy Rebekka Liebich, Ruben Seydensticker és én, a három zsidó gyerek az osztályunkból, mostantól minden reggel egy órával korábban keltünk fel, hogy elzarándokoljunk a charlottenburgi zsidó iskolába. A régi igazgatónk még dicséretet is kapott ezért, és bekerült az újságba, amit mi eléggé igazságtalannak tartottunk, elvégre nekünk hármunknak kellett napjában kétszer végigkanyarogni fél Berlinen ahhoz, hogy az iskolánk meg legyen tisztítva a zsidóktól, nem pedig neki.

– Ez csak átmeneti állapot – mondta papa.

Azt nem árultam el neki, hogy a hosszú úttól eltekintve én titokban nagyon is örültem a váltásnak. A zsidó iskolában békén hagytak minket, senki nem borított tintát a füzetünkre és nem kényszerített bennünket arra, hogy „Ki a zsidókkal!”-t játsszunk. Ez egy népszerű kidobós játék volt, ami élő figurákkal is működött. A pajeszt viselő Rubent különösen sokféle módon megtalálták, ha csúfolódásról vagy verésről volt szó, és az a tény, hogy Ruben mindig mindent tudott az órán, nem javított a helyzetén. Az utolsó tanévben a tanár egyáltalán nem vett róla tudomást, még akkor sem, ha Ruben volt az egyedüli jelentkező. Helyette inkább az egész osztály szeme láttára méretet vett Ruben hosszú, keskeny koponyájáról „rasszismeret” órán, az árja gyerekek felsőbbrendű anatómiáját demonstrálandó. Bekka és én egészen apróra húztuk össze magunkat az utolsó sorban, pedig tudtuk, hogy a mi hétköznapi koponyánk nincs veszélyben, mert csak tönkretenné a közkedvelt műsorszámot.

Bemásztunk a kedvenc búvóhelyünkre, egy barlangba a bokrok takarásában. A hajléktalant, aki korábban mindig itt éjszakázott, tavasz óta nem láttuk.

– Lehet, hogy... ezt csinálták vele! – Bekka végighúzta kezét a nyaka előtt.

De én nem hittem, hogy így lenne. Valószínűbbnek tartottam, hogy a Birodalom szolgálatában robotol valahol; végtére is folyton arról lehetett hallani, hogy a Fű begyűjtötte az embereket az utcáról, és munkával ajándékozta meg őket. A Fű igazi nevét nálunk otthon senki nem vette a szájára. Mamu gondoskodott erről: aki kiejtette, vagy akár csak „Führer”-t mondott, annak egy pfenniget bele kellett dobnia a befőttesüvegbe; hogy az ő számlájára néha el tudjunk menni Cohnhoz a Hermannplatz-ra fagylalozni. Igen ám, de az üvegben nem nagyon gyűltek a pfennigek, mert papának és nekem csak ritkán volt kedvünk a Fűről beszélgetni.

Csak a barlangban, Bekkával szemtől szemben ülve tűnt fel, hogy barátnőm ugrását nyilvánvalóan nem követte zökkenőmentes landolás a nyírfa lombjai között. Az arca és a karja tele volt karcokkal, mindkét tenyerét csúf horzsolások borították, a hajába pedig annyira beleakadt néhány ágacska, hogy csak egy-két hajcsomó feláldozása árán tudtuk kiszedni őket. Bekkának hosszú, aranyszőke haja volt, amit én titokban egy kicsit irigyeltem, mivel az én rakoncátlan tincseim igazából nem voltak se feketék, se szőkék, csak amolyan színtűek. Négykézláb mögé másztam, hogy újra befonjam szétzilált copfjait. Bekkát nem igazán zavarta, hogy milyen a külseje, én viszont egyszerűen szerettem megérinteni selymes haját.

Önfeledten lenyalogatta a vért a karjáról, félig hátrafordult, és rám mosolygott.

– Közelebb van, mint gondoltuk! Egyáltalán nem kellett volna akkora lendületet vennem!

– Mindenesetre jobb, ha most egy ideig nem mutatkozunk az udvaron – jegyeztem meg.

Bekka egyetértően bólintott.

– Gondolod, hogy Bergmanné tényleg felhívja a rendőrséget?

– Nem, de rögtön átmegy Mamuhoz, mint mindig.

– Na és?! Az anyukád könnyen elbánik vele – válaszolta Bekka, aki nagyon tisztelte Mamut. Nem csoda, hiszen neki nem kellett együtt élnie vele!

– Akivel könnyen elbánik, az inkább én vagyok – jósoltam borúlátón. Az én szememben Mamu és a szelíd Liebich asszony kombinációja lett volna az ideális megoldás. Talán Bekka és én néhány hétre cserélhetnénk anyukát. Legjobb lenne még ma este nyélbe ütni a cserét.

A barátnőm levette a jobb cipőjét, kivette belőle a betétet, és egy már meglehetősen zöldes színű papírlapot szedett ki alóla – a mi *Survival Plan*ünket, ahogy Bekka nevezte, aki a szüleivel és a bátyjával együtt már két éve angolul tanult. Liebichék ugyanis hamarosan kivándorolnak Amerikába. Már szinte ott is voltak, csak egy unokatestvér válaszára vártak, aki odaát gazdag férjet talált, és gond nélkül vállalná a kezességet Liebichékért.

Nem szerettem, amikor Bekka angolul beszélt – nem csak azért, mert olyankor egyetlen szavát sem értettem, bár a nyári szünet vége óta engem is ezzel a nyelvvel kínoztak. Hanem azért sem, mert minden egyes angol szó arra emlékeztetett, hogy hamarosan az utolsó, a legjobb barátnőmet is elveszítem. A zsidóiskolában egyre gyérültek az iskolapadban ülő gyerekek sorai; tudtam, hogy Renate Angliába, Jakob Amerikába költözött, Lore pedig az egyik bácsikájánál él

Svédországban. A tanárok is eltünedeztek: eladták, amijük volt, és kivándoroltak. Soha nem lehetett tudni, ki lesz még ott a következő héten, és ki mit fog tanítani.

– Örültség – mondta apám. – Meglátjátok, jövőre vége az egész zűrzavarnak, ők meg Kubában, Chilében és Argentínában ücsörögnek majd, és nem lesz egy vasuk sem!

De a német *Überlebensplaner*¹ szó tényleg túlzóan hangzott; hiszen a Bekka cipőjébe rejtett, laposra taposott papírdarabka nem volt más, mint egy apró, saját készítésű térkép a városnegyedünkben található legjobb rejtkehelyeinkről és menekülési útvonalainkról. Nyelve hegyét a fogai között kidugva Bekka egy fát rajzolt a megfelelő helyre a térkép B2-es kockájába, és mellé írta, hogy „3. emelet, Ziska szobája”. Azután összehajtogatta a papírt, és visszadugta a cipőjébe.

– Emlékeztess, nehogy elfelejtsem itt hagyni neked a térképet, ha elutazunk – jegyezte meg. Mintha legalábbis képes lett volna megfélemleni arról a térképről, amelyre olyan büszke volt!

Még emlékszem, hogy nagyon lassan tettem meg a lépcsőházban a lakásunkig vezető utat. Mintha mindent most láttam volna először, úgy tanulmányoztam a bejárati ajtók vésett motívumait és a folyosók festett üveglakait. Talán egyszer még le is csúsztam egy darabon a korlátra ülve. Bár ez elég valószínűtlen, mert amit az árja gyerekeknek sem volt szabad, azt én még kevésbé engedhettem meg magamnak. Gondolni sem merek rá, mi történt volna, ha Bergmanné épp abban a pillanatban dugja ki az orrát! Az én zsidó kezemmel még csak meg sem mertem fogni a korlátot, ha valaki a közelben van. Nem mint ha valaha is hallottam volna efféle tilalomról, de sosem lehet tudni.

¹ Magyarra „Túlélő térkép”-ként fordítható.

Vasárnap még boldogan üldögélsz a szüleiddel a parkban egy padon, hétfőn pedig – bang! – már meg is van tiltva. Mint ahogy a parkba való belépés is: „Zsidóknak és kutyáknak tilos a belépés.” Nem, tényleg nem valószínű, hogy lecsúsztam a korláton.

Csak annyi biztos, hogy felfelé menet szembetalálkoztam Christinével és az anyjával. Christine anyja félrenézett, mintha egy különösen csúf külsejű koldus nyújtotta volna felé a kezét, én pedig már szabályosan beleolvadtam a falba, hogy a lehető legkevesebb helyet vegyem el tőlük. Christine rám mosolygott, futólag, hogy az anyukája ne vegye észre. Mindig így tett, pedig már egyetlen szót sem váltottunk egymással, mióta a hivatalnokoknak és a családjuknak megtiltották, hogy zsidókkal érintkezzenek. Korábban gyakran voltam náluk, és Christine is sokszor meglátogatott. Kedves lány volt. Visszamosolyogtam rá. Ártatlan kis összeesküvés.

Kihalásztam a lakáskulcsot tartó madzagot a pulóverem alól, kinyitottam az ajtót, és máris biztonságban voltam. A lakásunk – tágas, világos, csodaszép stukkódíszítéssel a mennyezeten – az a hely volt, ahol a külvilág megszűnt létezni. Néhány üres falfelülettől eltekintve, ahonnan azok a képek hiányoztak, amelyeket a szüleim kénytelenek voltak az utóbbi időben eladni, minden olyan volt, amilyennek egész életemben ismertem, és amilyennek kétségtelenül továbbra is megmarad. Tágas folyosó vezetett jobbra három, egymásba nyíló helyiség felé – étkező, nappali, dolgozószoba –, balra pedig a konyha nyílt, a mi „Gyöngyszemünk”, Pauline birodalma, amíg még szabad volt zsidó családnál dolgoznia. A fürdőszoba, a szüleim hálószobája és az én szobám a konyha után következtek, az én szobám a folyosó végén.

Levettem a cipőmet, és egyik szőnyegről a másikra lopakodva haladtam előre, ügyelve, hogy meg ne reccsenjen lépteim alatt a fapadló.

Hallottam, hogy az étkezõben beszélgetnek. Ez jó, gondoltam, mert akkor talán észrevétlenül elosonhatok mellettük és bemehetek a...

– Nekünk befellegzett! Tönkretettek, Margot, érted? Ennyi volt! Vége, finito!

Papa izgatott hangja egyre csak emelkedett, majd ívben meghajolt és az utolsó szónál megtört. Már félig sikerült átszelnem az elõszobát, és a konyha mellett is elmentem, de most földbe gyökerezett a lábam, mintha tonnányi súlyok húzták volna a térdemet.

Bergmanné tehát tényleg elment a rendõrségre! A gondolatok ideoda cikáztak a fejemben, képtelen voltam úrrá lenni rajtuk. *Elveszítjük a lakást! A szüleimet elviszik! Bekka nem mehet Amerikába! Ennyi volt! Tönkretettek minket! Vége!*

– Tartózkodj az illetlen viselkedéstõl! – kötötte apám korábban a lelkekre. – Légy udvarias, akkor is, ha õk durván beszélnek veled, ne mondj ellent! Ne beszélj hangosan, és ne légy meggondolatlan, de ne is fogalmazz túl finoman – különben még azt gondolják, hogy felsõbbrendûnek érzed magad! Mindig vegyél tiszta ruhát, ha kilépsz a házból, hogy senki ne mondhassa: koszosak vagyunk. Egyetlen zsidó gyerek, aki rossz benyomást kelt, mindannyiunknak rossz hírét keltheti! A legjobb – tette hozzá ijedt, felelõsége tõl meggyötört arcomat látva –, ha észre sem vesznek, Ziska.

Azt, hogy pontosan mi történik, ha feltûnést keltek, vagy ha illetlenül viselkedem, nem árulta el, hiszen mindenki tudta, hogy a büntetés mibenlétét nem lehet elõre látni. A németek azt tehettek velünk, amit akartak. De hogy odáig fajulhatnak a dolgok, hogy *tönkretesznek* minket – az én hibámból –, arra nem számítottam.

– Ostobaság! Még hogy tönkretettek! – mondta Mamu türelmetlenül. – Az ügyfeleid különben sem fizettek már neked.

Apám nem válaszolt. Mamu hangja most nyomatékosabbá vált:

– Nézzünk szembe a tényekkel, Franz! Már egyébként is csak az örökségemből élünk. És az sem ért teljesen váratlanul, hogy eltiltottak a szakmád gyakorlásától. A barátaink közül ugyan ki az, akit még hagynak dolgozni? Schumann, na, jó. De az ő üzlete előtt is folyton ott őrködik az SA², így aztán már a törzsvásárlói sem mernek bemenni.

Mintha láthatatlan marionett-zsinórok mozgatták volna őket, a lábaim néhány lépéssel közelebb vittek a nappali félig behajtott ajtajához. Mialatt a fületem az ajtóhoz tapasztottam, buzgón imádkoztam: *Ó, Jézus, add, hogy ne miattam menjünk tönkre!*

– Talán mégiscsak meg kellett volna próbálnunk kijutni – jegyezte meg papa csendesen.

Most Mamun volt a sor a hallgatásban. Hajjaj! – gondoltam, és már el is képzeltem, amint összeszorítja a száját. Amióta csak az eszem tudom, folyton papa fülét rágta: csak el innen! De papa halani sem akart erről, még akkor sem, amikor egyik ország a másik után kezdte lezárni a határait a zsidó menekültek előtt. Sőt, Ausztriát tavasszal még hozzá is csatolták a Német Birodalomhoz.

– Még mindig ott van Sanghaj – folytatta papa.

– Milyen jó, hogy végre megjött az eszed – felelte Mamu fagyosan.

– Ziska, te vagy a tanúm. Talán azt hiszed, nem veszem észre, hogy az ajtó mögött hallgatózol?

Riadtan araszoltam be a szobába, és megálltam a szüleimmel szemközt. Az étkezőasztalnál ültek a Vilmos császárt ábrázoló nagy

² SA Sturmabteilung (SA, németül rohamosztag) a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt paramilitáris szervezeteként működött, és kulcsszerepet játszott a nemzetiszocialisták hatalomra jutásában, hiszen a párt gyűléseit erőszakkal védte a politikai ellenfelek csoportjainak támadásától, ill. azok rendezvényeit masszívan akadályozta. (Forrás: wikipédia)

olajfestmény alatt, és Mamu a rá jellemző, vizsgálódó pillantások egyikével ajándékozott meg a jobb szemét félig eltakaro vastag, fekete hajtincs mögül.

Jól ismertem ezt a pillantást, és már nem váltott ki mást belőlem, mint büntudat, aggodalom és csodálat megszokott egyvelegét. Anyámat általában szép nőnek tartották, habár az én véleményem szerint ezek az egyszerű szavak aligha jellemezték őt megfelelően. Magas volt, sötét hajú, temperamentumos, nagyhangú és mindig hevesen gesztikulált. Olyan gyorsan járt, hogy gyerekként alig tudtam vele az utcán lépést tartani – valószínűleg ez volt az oka, hogy most ilyen jó voltam futásból –, és mintha nem lett volna már így is elég impozáns a megjelenése, drámai színekben pompázó kalapokkal és kendőkkel adott neki nagyobb nyomatékot, nadrágot viselt, és égővörös rúzzsal festette ki a száját. Valamikor, egy gyenge pillanatában elárulta nekem, hogy nem igazán tartja szépnek a saját arcát, szerinte túl nagy a szája, az orra pedig túl széles. Engem ez a legkevésbé sem zavart. Én szerettem és csodáltam az anyámat, és együtt féltem is tőle, más szóval: imádtam őt. Ami magába foglalja az összes kint, ami azzal jár, hogy az ember azt szeretné, ha a másik teljes szívével viszonszeretné, és túl kevés jelét látja annak, hogy ez valóban így van.

Papa úgy ült a helyén, mint egy kisebb rakás szerencsétlenség, a háta még görnyedtebb volt, mint máskor, arcán pedig furcsa grimasz jelent meg, amit talán mosolynak szánt. Bármilyen is volt az, amit ma megtudott, szemmel láthatólag érzékenyen érintette, és erről megint azonnal az a fénykép jutott eszembe az íróasztala fölött. A kép egy bizakodóan a jövőbe tekintő német katonát ábrázolt, és csak nemrégiben vált számomra világossá, hogy az illető nem más, mint az apám!

Soha életemben nem láttam olyannak; már röviddel a születésem után megjelent az életében a sok baj és megpróbáltatás, melyek azóta is folyamatosan kínozták. Anyám annál erősebbnek tűnt a szememben, minél soványabbá és hallgatagabbá vált az apám. Anyám olyan odaadással szerette őt, amitől mindig zavarba jöttem és féltékenységet éreztem. Talán még azok a hajmeresztő ötletek, amelyekkel Mamu olykor előhozakodott, sem szolgáltak más célt, mint hogy ismét megpróbáljanak életet lehelni a fényképen lévő férfibá.

Nos, a kísérlet visszafelé sült el, ez tagadhatatlan volt. Soha korábban nem veszekedtek a szüleim olyan hevesen, mint az utóbbi időben. Alig egy hét telt el azóta, hogy Mamu megvette és hazahozta a „Stürmer” egy példányát, a nácik rettenetes, zsidók ellen uszító lapját. Az utcára kihelyezett vitrinekben árulták, amelyek mellett én mindig gyors léptekkel siettem el. A címlapon undorító külsejű, sötét alakok, állítólag zsidók voltak, akik senkire nem hasonlítottak azok közül, akiket ismertem, viszont jól látható volt rajtuk a gyűlölet, amellyel megrajzolták őket. Papa úgy rohant ki a szobából, hogy még az ajtót is becsapta maga után, és még most is hallom, ahogy Mamu dühösen utánakiált:

– Én legalább tudni akarom, kivel van dolgom!

– Ziska ma a barátnőjével együtt kiugrott a harmadik emeletről az udvaron álló fára – mondta Mamu. – A harmadik emeletről! Meg is halhattak volna! És tudod, miért csinálják? Ez a túlélő edzésük arra az esetre, ha Richard Graditz együgyű kis Hitler-bandája megint megverné őket. Idáig jutottunk, Franz. A gyerekünk kiugrik a harmadik emeletről. Liebichéknek, Todorovszkiéknek, Grünéknek mind be van már adva a kiutazási kérelmük, csak nekünk nincs!

Az én anyám! Én meg egész délután másra sem tudtam gondolni, mint arra, hányféleképpen fogja megmosni a fejem. De ő egyszerűen

megfordította a fegyvert, és felhasználta a tettünket arra, hogy sarokba szorítsa az apámat! Nekem nem is maradt más dolgom, mint belemenni a játékba.

Csak az a baj, hogy közben vettem egy pillantást papa bűnbánó arcára, és máris tudtam, hogy nem fog sikerülni.

– De én nem is... – kezdtem.

De Mamu olyan szigorú pillantást lövellt felém, hogy ismét becsuktam a számat. Hogy én magam nem is ugrottam, már régen tudta. Anyám volt a legokosabb asszony, akit valaha ismertem, és mestere volt annak, hogyan ferdítse el egy picit a valóságot, ha az ügy természete úgy kívánta meg. Ha ezt a szemére vettem volna, feltehetőleg így felel:

– És? Te miért nem ugrottál? Ha ugrottál volna, most nem kellené hazudnom!

– Többé nem kapnak el minket – mondtam ehelyett bátorítóan papának. – Az egész területben vannak búvóhelyeink és menekülési útvonalaink. Már olyan sok van, hogy Bekkának fel kell rajzolnia őket egy térképre, hogy mindet meg tudjuk jegyezni.

Különös módon ez a jó hír nem járult hozzá, hogy az aggodalom ráncai eltűnjenek apám homlokáról. Papa két tenyerére támasztotta a fejét és fásultan maga elé meredt.

– Na, mit szólna Sanghajhoz, Ziska? – kérdezte Mamu mosolyogva.

– De hogy jutnánk el oda? – kérdeztem vissza kételkedően.

– Hajón. Több hétig tartana az utazás.

– Olyan messze van, mint Amerika?

– Még annál is messzebb, Ziska. Jóval messzebb, mint Amerika.

– És mikor indulunk?

– Amint megszereztem minden papírt. Holnap regisztráltatom magunkat.

– Nekünk nincs szükségünk senkire, aki kezességet vállal értünk?
Mint Liebichéknek?

– Nincs, szívem. Sanghajba kezes nélkül is eljutunk. Még vízumra sem lesz szükségünk, csak a kiutazási engedélyre és a hajójegyekre.

Miközben hozzám beszélt, Mamu újra meg újra papára pillantott. A mi kis kérdezz-felelek játékunk valószínűleg azt a célt is szolgálta, hogy még egyszer világossá tegye papa számára, milyen egyszerű az egész. Milyen egyszerű lett volna már régóta.

– Természetesen meg kell fizetnünk a birodalmi menekültadót. De az ékszereimért és a családi porcelánért... kapunk annyit, hogy egy ideig megéljünk belőle.

Papa felállt és kiment a szobából. A szomorúsága, amit maga mögött hagyott, most rám telepedett.

– Mi baja van? – suttogtam.

Mamu oldalra nézett. Egy pillanatra úgy tűnt, mintha könnyek gyűltek volna a szemébe, de biztosan tévedtem. Mamu nem sírt. Soha. Papa talán igen, én meg pláne, de Mamu nem.

– Papától ma megvonták az ügyvédi engedélyét. Előre tudtuk, hogy így lesz, most mégis rosszlesik neki. Hisz tudod, mennyire reménykedett...

Nem fejezte be a mondatot, de így is tudtam, mire gondol. Az apám még mindig hitt a jó Németországban, amelyért a nagy háborúban harcolt. Egy kis gát a fejében mindent visszatartott, ami ennek az ellenkezőjéről győzhette volna meg: hogy a nyugati fronton vívott csatái, a másodosztályú Vaskereszt kitüntetés már nem számítottak. Hogy őt már nem tekintették németnek, csak zsidónak, pedig a Mangoldok generációk óta evangélikusok voltak, és egyikünk sem látott még belülről zsinagógát. Hogy SPD-s elvtársai sem tudtak

TETSZIK? MI IS NAGYON SZERETJÜK.

Szívből ajánljuk,
ha öröme és felszabadult percekre vágysz!

**Már rendelhető!
ÉLVEZD MIHAMARABB!**

**MOST
KEDVEZMÉNNYEL**

lehet a tiéd!

[Megnézem.](#)

NE HAGYD KI!

Rendeld meg most a kiadónál!

Még több jó könyv

megjelenését támogatom veled.

[Imádom a jó könyveket. Kérem máris!](#)

már neki segíteni, még akkor sem, ha egyikük-másikuk még igénybe vette az ügyvédi irodája szolgáltatásait, amit egyébként folyamatosan figyelt a Gestapo. Hogy Németországban, sőt, szinte a világ összes országában nemkívánatos személynek tekintették őt, minket.

– Sanghaj – ismételttem, és hagytam, hogy a szó szétolvadjon a nyelvemen. – Szerintem ez egészen jól hangzik.